

Kahire 1304, 1309, 1345); Hâlid b. Abdullah el-Ezherî (Amsterdam 1756; Bulak 1251-1290 arasında altı baskı; Kahire 1262-1319 arasında altı baskı; Fas 1315); Hasan b. Ali el-Kefrâvî (Bulak 1242; Kahire 1280 vd. ondan fazla baskısı yapılmıştır); Ahmed b. Zeynî Dahlân (Kahire 1297-1344 arasında on baskı; Mekke 1305, 1314; Medine 1304); Abdullah b. Fâzıl el-Aşmâvî (Şerhu'l-Âşmâvî, Bulak 1287; Kahire 1291); Hâşim b. Şehhât eş-Şerkâvî (Şerhu's-Şerkâvî, Kahire 1326); Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ahmed es-Sûdânî (Şerhu's-Sûdânî, Fas, ts.). Bunlardan Ezherî şerhinin beş, Kefrâvî şerhinin basılmış dört hâşiyesi vardır (İbn Âcurrûm, neşredenlerin girişi, s. III, VIII; Brockelmann, GAL, II, 308-310; Suppl., II, 332-335; Abdullah Kennûn, Mevsû'atü meşâhîri ricâlî'l-Mağrib, II, 21-22; Ömer Ferruh, VI, 397-399). Eser çağdaş âlimlerden Mustafa es-Sekkâ (Şerhu'l-Âcurrûmiyye, Kahire 1979), Muhammed Abdülmün'im Hafâcî (Tehzîbü'l-Âcurrûmiyye fî 'İlmi kavâ'idî'l-'Arabîyye, Kahire 1371/1951) ve Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (et-Tuḥfetü's-seniyye bi-şerhi'l-Muḥaddimetü'l-Âcurrûmiyye, Kahire 1353) tarafından da şerhedilmiştir.

el-Âcurrûmiyye'yi nazmeden başlıca âlimler ve eserleri de şu şekilde sıralanabilir: Şerefeddin Yahyâ el-İmrîfî, ed-Dürretü'l-behiyye fî nazmi'l-Âcurrûmiyye (Hindistan 1263/1846; Kahire 1290, 1302, 1369; Beyrut 1416/1996); Rifâa Râfî' et-Tahtâvî, Cemâlü'l-Âcurrûmiyye (Bulak 1280); Abdüsselâm en-Neberâvî, el-Kevâkibü'l-celiyye fî-nazmi'l-Âcurrûmiyye (Bulak 1298; Muhammed b. Ömer en-Nevevî el-Câvî'nin Fethu Ğâfirî'l-haṭiyye 'ale'l-Kevâkibi'l-celiyye fî-nazmi'l-Âcurrûmiyye adlı şerhinin kenarında); Ali es-Senî el-Meserrâtî, el-Manzûmetü's-seniyye limâ-yüsemâ metne'l-Âcurrûmiyye (Kahire 1307); Alâeddin Ali b. Nu'mân el-Âlûsî, Nazmü'l-Âcurrûmiyye (Beyrut 1318); Abdullah b. Hac eş-Şinkitî, "Nazmü metni'l-Âcurrûmiyye" (nşr. Halîfe Büdeyrî, Mecelletü Külliyyeti'd-da'veti'l-İslâmiyye, Trablus 1398/1989, VI, 269-279).

el-Âcurrûmiyye'yi Thomas Erpenius (Grammatica Arabica dicta Gjarumia, Leidae 1617; Palermo 1796; Paris 1844), R. P. Thomas Obicini (Grammatica Arabica, Roma 1631), P. Kirsten (Grammatices Arabicae, Breslau 1610) ve Chr. Schnabel (Particula prima Agrumiae, Amstelaedami 1755) Latince'ye; L. Vaucelle (l'Adjroumieh, Paris 1833), E. Combarel (la Djaroumiya, Paris 1844), L. J. Bresnier (Djaroumiya: Grammaire arabe élémentaire, Ce-

zair 1846, 1866) ve M. Brein (Al-Adjroumieh, Cezayir 1866) Fransızca'ya; J. J. S. Perowne (Al-Adjroumieh, Cambridge 1832, 1852) İngilizce'ye; E. Trumpp (Ajrumiyah des Muhammed b. Daud, Münih 1876) ve R. E. Brünnow (Kitabu'l-agurumija, Chrestomathie aus arabischen Prososchriftstellern içinde, Berlin 1895, s. 138-151) Almanca'ya; Adolf Grohmann (Kitâb al-Adschurrumiyyah, Roma 1911) İtalyanca'ya tercüme etmişlerdir (el-Âcurrûmiyye'nin şerh, hâşiyeye, ta'lik, nazım ve tercümeleri için bk. İbn Âcurrûm, neşredenlerin girişi, s. III-VIII; Sarton, III/1, s. 1010; Brockelmann, GAL, II, 308-310; Suppl., II, 332-335; Ömer Ferruh, VI, 396-399; Abdülhâdî el-Fazlî, s. 19-20, 115-116; Demir, s. 49-61; DMİ, I, 85-87).

İbn Âcurrûm'un ayrıca, Kâsım b. Fîrruh eş-Şâtîbî'nin (ö. 590/1194) eş-Şâtîbiyye adıyla bilinen Kur'an kıraatine dair didaktik manzummesine Ferâ'idü'l-me'ânî fî şerhi Hırzî'l-emânî adıyla yazdığı bir şerhi (Rabat Millî Ktp., Evkaf, nr. 146) ve İmam Nâfî' kıraatıyla ilgili "el-Bârî" adlı bir manzumesi (urcûze) vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Âcurrûm, el-Muḥaddimetü'l-Âcurrûmiyye fî kavâ'idî 'İlmi'l-'Arabîyye (nşr. M. Sadi Çöğlenli - Kenan Demiryak, Erzurum 1997, neşredenlerin girişi, s. I-VIII; Sehâvî, ed-Dav'ü'l-İlâmî, IX, 82; Süyûtî, Buḡyetü'l-vu'ât, I, 238-239; İbnü'l-Kâdî, Cezvetü'l-İktibâs, Rabat 1972, I, 221-222; Makkârî, Nefḥü't-tîb, VII, 128; Keşfü'z-zunûn, II, 1296; İbnü'l-İmâd, Şezerât, nr. 146; Hân-sârî, Ravzâtü'l-cennât, IV, 135-136; Hediyyetü'l-'ârifîn, II, 145; Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, Selvetü'l-enfâs, Fas 1316, II, 112; Serkîs, Mu'cem, I, 25-26; Brockelmann, GAL, II, 308-310; Suppl., II, 332-335; C. Zeydân, Âdâb (Dayf), III, 156-157; Sarton, Introduction, III/1, s. 1009-1010; G. Troupau, "Trois traductions latines de la Muḥaddima d'Ibn Âğurrûm", Etudes d'orientalisme dédiées à la mémoire de Lévi-Provençal, Paris 1962, I, 359-365; a.mlf., "İbn Âdjurrûm", EI² (İng.), III, 697; Abdullah Kennûn, en-Nübûgu'l-Mağribî, Beyrut 1395/1975, I, 220; a.mlf., Mevsû'atü meşâhîri ricâlî'l-Mağrib: İbn Âcurrûm, Beyrut, ts., II, tür.yer.; E. Fendik, İktifâ'ü'l-kanû, Kum 1409, s. 304-305; Ömer Ferruh, Târîhu'l-edeb, VI, 393-399; Abdülhâdî el-Fazlî, Fihristü'l-kütübî'n-naḥviyyeti'l-matbû'a, Zerkâ 1407/1986, s. 19-20, 115-116; ayrıca bk. tür.yer.; Abdullah el-İmrânî, "İbn Âcurrûm", Ma'lemetü'l-Mağrib, Rabat 1410/1989, I, 145; Sâlihîyye, el-Mu'cemü's-şâmil, I, 4-5; Ekrem Demir, İbn Âcurrûm ve el-Muḥaddimetü'l-Âcurrûmiyyesi (yüksek lisans tezi, 1997), UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer; Halife Büdeyrî, "Nazmü metni'l-Âcurrûmiyye", Mecelletü Külliyyeti'd-da'veti'l-İslâmiyye, VI, Trablus 1398/1989, s. 262-279; Recep Dikici, "İbn Âcurrûm ve el-Âcurrûmiyyesi", TDA, sy. 98 (1995), s. 93-95; Moh. Ben Cheneb, "İbn Âcurrûm", İA, V/2, s. 696-697; a.mlf., "İbn Âcurrûm", DMİ, I, 84-87; Âzertâş Âzeryûm, "İbn Âcurrûm", DMBİ, I, 118; II, 413.

HULÛSÎ KILIÇ

İBN ÂDEM

(bk. YAHYÂ b. ÂDEM).

İBN ADÎ

(ابن عدى)

Ebû Ahmed Abdullah
b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî
(ö. 365/976)

el-Kâmil adlı
eserleriyle tanınan hadis hâfızı
ve münekkitt.

277 yılı Zilkadesinde (Şubat 891) Cürcân'da doğdu. Kendi bölgesinde İbnü'l-Kattân, hadis âlimleri arasında İbn Adî diye tanındı. Arapça'yı iyi bilmediğine dair rivayetlerden onun Arap asıllı olmayıp Türk soyundan geldiği tahmin edilmektedir. İlim geleneğine sahip bir ailede yetişti. Babası, Ebû Zür'a er-Râzî'nin talebeleri arasında yer aldığı gibi anne tarafından dedesi Halîl b. Ahmed el-Hemedânî ve kardeşi Ebû Abdullah Muhammed b. Adî meşhur birer âlimdi. İbn Adî'nin oğulları Adî, Mansûr ve Ebû Zür'a da başkalarından hadis okumuşlardı. On üç yaşında kendi memleketinde başladığı hadis öğrenimini tamamladıktan sonra ilim tahsil için ilk seyahatini 297 (910) yılında Mısır'a yapan İbn Adî, 305'te (917) İskenderiye'den Semerkant'a kadar pek çok yeri, özellikle Suriye, Irak, Horasan, Cibâl, Mekke ve Medine'yi dolaştı. Bu amaçla gittiği şehirler arasında Adana, Antakya, Harran ve Nusaybin de bulunmaktadır. Tâceddin es-Sübkî ondan tahsil için diyar diyar dolaşan seçkin bir âlim diye söz eder. Seyahat ettiği yerlerde Mâlik, Evzâî, Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc, İsmâil b. Ebû Hâlid ve daha birçok kişinin hadislerini topladı. Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Nesâî, Hasan b. Süfyân en-Nesevî, Abdân el-Ahvâzî, Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, İbn Huzeyme, Zekerîyyâ b. Yahyâ es-Sâcî ve Ebû'l-Kâsım el-Begavî İbn Sa'îd el-Hâşimî Muhammed b. Osman b. Ebû Şeybe, Ebû Arûbe Hüseyin b. Muhammed el-Cezerî gibi birçok ünlü kişi onun hocaları arasında yer alır. Yine hocalarından İbn Ukde başta olmak üzere Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Sa'd el-Mâlinî, Hamza es-Sehmî, Ebû Abdullah eş-Şirâzî, Ebû Hâmid el-İsferâyînî Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Muhammed el-Horasânî, kendisinden faydalanmış meşhur isimlerden bazılarıdır. İbn Adî'nin, el-Kâmil'de bazı kimselerin bid'at ehli fırkalara mensubiyeti se-

bebiyle zayıf sayıldıklarını söylemesinden (Züheyr Osman Ali Nûr, I, 87-90) Ehl-i sünnet'e bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Amelde ise Şâfiî mezhebındendir.

Güçlü bir hâfızaya sahip olan İbn Adî rivayetlerdeki gizli kusurlar (illetler) ve hadis ricâli konularında otorite idi. Birçok hadisi tek başına rivayet etmiş (bk. FERD), oğulları Adî, Ebû Zûr'a ve Mansûr da bu hadisleri ondan nakletmişlerdir. Cerh ve ta'dîl sahasındaki maharetiyle dikkat çekmiş, bu konuda 224 civarında farklı terim kullanmıştır (a.g.e., II, 158). Çok defa cumhurla aynı cerh ve ta'dîl lafızlarına yer vermekle birlikte ilk defa kendisinin kullandığı bazı terimler yanında aynı terimleri farklı anlamda kullandığı da olmuştur. Hemen bütün cerh ve ta'dîl âlimleri onun hadis râvileri hakkındaki görüşlerini delil kabul etmiş, Zehebî kendisini Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Dârekutnî gibi mutedil ve insafî hadis münekkitleri arasında saymıştır. Talebesi Hamza es-Sehmî ile Ebû Ya'lâ el-Halîlî, İbn Adî'nin son derece sağlam ve güçlü bir hâfızaya sahip olduğunu söylemiş, hadis hâfızı Ahmed b. Ebû Müslim el-Fârisî de onun gibi hâfızası güçlü birini görmediğini belirtmiştir.

İbn Nâsirüddin, İbn Adî'yi büyük bir hâfız, güvenilir bir imam olarak kabul etmişse de Ebû'l-Velîd el-Bâcî onu, "Hadisinde bir sakınca yok" diye nitelendirerek ikinci derecede güvenilir bir âlim saymış, bu arada kendisini tenkit edenler de olmuştur. Ancak bu tenkitler daha çok onun râvi kusurlarını tesbitteki aşırılığına yöneliktir. Sadece zayıf râvileri ele aldığı *el-Kâmil*'de bazı sahâbîlere ve tanınmış mezhep imamlarına da yer vermesi ona yöneltilen tenkitlerin asıl sebebinin oluşturmaktadır (Leknevî, s. 340-341, 351). İbn Adî'ye yöneltilen diğer tenkitler arasında, yine bu eserinde bir râvinin biyografisini kaydederken o râvi vasıtasıyla nakledilen zayıf bir hadisi zikretmesi ve bu zayıflığın başka bir râviden kaynaklansa bile biyografisini yazdığı kimseden kaynaklandığı intibahı vermesi zikredilebilir. Ayrıca mezhep taassubuyla hareket edip meselâ güvenilir birçok Hanefî âlimini itham ederken zayıflığı sabit olan bazı Şâfiî âlimlerini temize çıkarmaya gayret göstermiştir (Zeylaî, *Naşbü'r-râye*, M. Zâhid Kevserî'nin girişi, s. 57).

İbn Adî 365 Cemâziyelâhîrinde (Şubat 976) Cürcân'da vefat etti ve Kürz b. Vebre Mescidi yakınına gömüldü. Abdülkerim

es-Sem'ânî (ö. 562/1167) onun kabrini ziyaret ettiğini söylemektedir.

Eserleri. 1. *el-Kâmil fi du'afâ'i'r-ricâl* (*el-Kâmil fi'l-cerh ve't-ta'dîl, el-Kâmil fi ma'rifeti'd-du'afâ' ve'l-metrûkin mine'r-ruvât, el-Kâmil fi ma'rifeti du'afâ'i'l-muhaddisîn*). 2200'den fazla zayıf râvinin biyografisini ihtiva etmektedir. Bazı kaynaklarda (Ziriklî, IV, 103) ona ait eserler arasında sayılan *'İlelû'l-hadîş*'in de *el-Kâmil* olduğu belirtilmiştir (Züheyr Osman Ali Nûr, I, 105). İbn Adî eserin başında, yalancılık ve hadis uydurma aleyhindeki hadis ve haberleri geniş bir şekilde naklettikten sonra haklarında az da olsa tenkit ifadeleri bulunan hemen bütün râvileri adlarına göre yarı alfabetik biçimde sıralamış, her râvi hakkında hadis imamlarının görüşlerini ve kendilerinin cerh-dilme sebebini zikrederek o râvi vasıtasıyla nakledilen hadislerden bazı örnekler vermiştir. Sadece sahih hadisleri toplayan müelliflerin râvileri bile olsa herhangi bir şekilde tenkit edilen muhaddisleri eserine aldığı için kitabında sika râviler de yer almıştır. İbn Adî'nin cerh ve ta'dîle ilgili olarak görüşlerine sıkça başvurduğu âlimler arasında İbn Maîn, Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Nesâî, İbrâhim b. Ya'kûb el-Cûzekânî, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve Amr b. Ali el-Fellâs; zaman zaman başvurduğu kimseler arasında ise Şu'be b. Haccâc, İbn Uyeyne, İbnü'l-Medîni, İbnü'l-Mübârek, Ebû Arûbe, Abdurrahman b. Mehdî gibi meşhur münekkitler; Şâfiî, Vekî b. Cerrâh, Osman b. Saîd ed-Dârimî ve Ebû Dâvûd es-Sicistânî gibi muhaddisler bulunmaktadır. İbn Adî'den önce de zayıf râvileri ele alan eserler yazılmakla beraber bunlar *el-Kâmil* kadar geniş muhtevalı olmadıkları için Tâceddin es-Sübkî, *el-Kâmil* gibi bir eserin daha önce yazılmadığını söylerken adına uygun mükemmellikte bir kitap olduğunu da belirtmiştir. İbn Adî'den sonraki cerh ve ta'dîl imamları bu eserden nakillerde bulunmuşlardır. Hamza es-Sehmî, Dârekutnî'den zayıf muhaddislere dair bir kitap yazmasını istediği zaman Dârekutnî bu konuda İbn Adî'nin *el-Kâmil*'inin yeterli olduğunu, ondan daha mükemmelinin yazılamayacağını söylemiştir. Âlimlerin övgüsüne mazhar olan *el-Kâmil*'in ismine uygun bir şekilde mükemmel olduğu ifade edilmekle birlikte Sehâvî gibi bazı kimseler, zayıf râvileri ele alan bir eserin *el-Kâmil* şeklinde adlandırılmasının doğru olmadığını ileri sürmüşlerdir. İbn Adî *el-*

Kâmil'e Hz. Peygamber'e yalan isnadı, ilk üç neslin hadis rivayetine verdiği önem, kitâbetü'l-hadîs, kendi dönemine kadar yaşayan cerh ve ta'dîl imamları, hadisi red veya kabul edilecek râvilerin nitelikleri gibi pek çok konuya temas eden ayrıntılı bir mukaddime yazmıştır. Subhî Bedrî es-Sâmerrâî tarafından önce eserin mukaddimesi yayımlanmış (Bağdat 1397/1977), daha sonra tamamı bir komisyon tarafından yedi cilt halinde neşredilmiştir (Beyrut 1404/1984, 1405/1985). Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (III. Ahmed, nr. 2943), Dârü'l-kütûbîz-Zâhiriyye (Hadis, nr. 364) ve Millet Kütüphanesi'nde (Feyzullah Efendi, nr. 1505) bulunan nüshalar esas alınarak yapılan bu neşirde yazmalarda yer alan dokuz râvi zikredilmediği gibi çok sayıda okuma hatası da yapılmıştır (Züheyr Osman Ali Nûr, II, 207-223). Ayrıca eserde geçen 8231 hadisin ilk harflerine göre yarı alfabetik, râvi adlarının da tam alfabetik fihristi yapılarak ek cilt şeklinde yayımlanmıştır. İhtiva ettiği çok sayıdaki hadis sebebiyle eser mevzuât kitapları ve meşhur sözlerle dair kitaplar için de önemli bir kaynak teşkil etmiştir. *el-Kâmil*'in Şebîb b. Selîm'e kadar olan kısmı, Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye'de tahkik edilmek üzere on öğrenciye yüksek lisans tezi olarak verilmiş, 1406-1408 (1986-1988) yılları arasında Hüseyin b. Ali el-Esved'e kadar olan ilk altı kısım tamamlanmıştır. Zayıf râvileri incelediği *Mizânü'l-İtidâl* adlı eserinde *el-Kâmil*'i esas alan ve bir kısım güvenilir râvileri basit bir cerh yüzünden zayıf gösterdiği için İbn Adî'yi yer yer tenkit eden Zehebî, *el-Kâmil*'de bulunup da hâfızalarının zayıf olduğu ileri sürülen bazı sahâbî ve mezhep imamlarına eserinde yer vermemiştir. İbnü'l-Kayserânî, *el-Kâmil*'de yer alan zayıf ve uydurma hadisleri *ed-Dehîra fi'l-eḥâdîş'i'l-mevzu'a* (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 290) adlı eserinde toplayıp alfabetik sıraya koyduğu gibi (*el-Kâmil*, neşredenin girişi, s. 7) bu esere *Tekmiletü'l-Kâmil* adıyla bir de zeyil yazmıştır. Eserde mevcut zayıf ve uydurma hadisleri çağdaş müelliflerden Yûsuf el-Bikâî de derleyerek alfabetik bir eser hazırlamıştır. İbnü'r-Rûmiyye *el-Kâmil*'i hem ihtisar etmiş hem de esere *el-Hâfil fi tekmeleti'l-Kâmil* adıyla büyük bir zeyil yazmıştır. Ziyâeddin el-Makdisî el-Cemmâilî de râvilere ait bazı hadisleri terkederek *el-Müntehab min kitâbi'l-Kâ-*

mil adını verdiği bir çalışmada eseri özetlemiştir. Bu eserin bazı kısımları Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de (nr. 364) bulunmaktadır. *el-Kâmil*'i Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî *'Umdetü'l-fâzıl fi'htişârî'l-Kâmil* adıyla ihtisar etmiş olup müellif hattı nüshası Berlin Königlich Bibliothek'te (nr. 9944) mevcuttur. Makrîzî tarafından yapılan muhtasar ise Eymen b. Ârif ed-Dimaşki tarafından Millet Kütüphanesi'ndeki (Murad Molla, nr. 575) müellif hattıyla yazılmış yegâne nüshasına dayanılarak yayımlanmıştır (Kahire 1415/1994). Ebû Gudde, M. Zâhid Kevserî'nin *el-Kâmil*'i tenkit için *İbdâ'ü vucûhi'te'addî fi Kâmilî İbn 'Adî* adıyla bir eser yazdığını belirtmektedir (Leknevî, s. 341). Zühre Osman Ali Nûr, İbn Adî ve bu eseri üzerine Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi'nde bir doktora tezi hazırlamış ve bu çalışma neşredilmiştir (*İbn 'Adî ve menhecûhû fi kitâbi'l-Kâmil fi' d-âfâ'î'r-ricâl* adlı iki cilt hacminde, I-II, Riyad 1418/1997).

2. *Esâmî men revâ 'anhüm Muhammed b. İsmâ'il el-Buhârî min meşâyihî ellezîne zekerahüm fi Câmi'ihî's-şâhih*. Bazı kaynaklarda *Esmâ'ü (Tesmiyetü) şüyûhi'l-Buhârî* diye zikredilmektedir. Müellifin, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'te kendilerinden rivayette bulunduğu 296 hocasının adlarını alfabetik olarak sıralayıp bazıları hakkında kısaca bilgi verdiği, bazılarının ise adını zikretmekle yetindiği bu küçük hacimli eseri Âmir Hasan Sabrî tarafından yayımlanmıştır (Beyrut 1414/1994). Âmir Hasan, eserin Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'teki hocalarından otuz beşini kapsamadığını tesbit etmiştir (bk. s. 22-26). 3. *Müsnedü Ebî Hanîfe*. Ebû'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî, Ebû Hanîfe'ye ait on beş müsnedden altıncısını İbn Adî'nin derlediğini söylemektedir (*Câmi'u'l-mesânid*, I, 5, 72-73). 4. *Esmâ'ü's-şâhâbe*. Bir nüshası günümüze ulaşan eser İbn Hacer tarafından *el-İşâbe*'nin muhtelif yerlerinde nakledilmiştir (Sezgin, I, 399).

İbn Adî'nin ayrıca *el-İntişâr 'alâ muhtaşarî'l-Müzenî fi furû'î'l-fikhi's-Şâfi'i* (*İzâhu'l-meknûn*, II, 274), kendilerinden faydalandığı çok sayıdaki âlim hakkında bilgi verdiği *Mu'cem (fi esmâ'i şüyûhihi)*, *Cem'u ehadîsi'l-Evzâ'i ve Süfyânî's-Şevrî* ve *Şu'be ve İsmâ'il b. Ebî Hâlid ve cemâ'at mine'l-mukûlîn ve Müsnedü hadîsi Mâlik b. Enes* adlı eserleri bulunduğu belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Adî, *el-Kâmil* (nşr. Yahyâ Muhtâr Gazzâvî), Beyrut 1409/1988, neşredenin girişi, s. y-k; Sehmî, *Târîhu Cürçân* (nşr. M. Abdülmuîd Han), Beyrut 1407/1987, s. 225-227; Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 221-222; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 771-772; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 208-209, 221; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XIV, 244-245; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 356; Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî, *Câmi'u'l-mesânid*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-Arabiyye), I, 5, 72-73; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, II, 270; Zehebî, *el-İber*, Beyrut, ts., II, 121; a.mlf., *Mizânü'l-İtidâl*, I, 2; II, 629; a.mlf., *A'lâmü'n-nübela'*, XVI, 154-156; a.mlf., *Tezkiretâ'l-huffâz*, III, 940-942; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cinân*, II, 381; Sübkî, *Tabakât*, II, 233; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XI, 283; İrâkî, *Fethu'l-muğîs*, s. 463; Makrîzî, *Muhtaşarü'l-Kâmil fi'd-âfâ'î ve 'ilelî'l-hadîs* (nşr. Eymen b. Ârif ed-Dimaşki), Kahire 1415/1994, s. 5-35; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 6; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IV, 111; Makkârî, *Nefhu't-tîb*, II, 597; Keşfü'z-zunûn, I, 624; II, 1382, 1681; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 51; Leknevî, *er-Ref' ve't-tekmil*, s. 339-351; Ahlwardt, *Verzeichniss*, IX, 395; Kettânî, *er-Risâletü'l-müste'rafe*, Kahire 1332, s. 108-109; Hedîyyetü'l-'ârifîn, I, 447; İzâhu'l-meknûn, II, 274; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 280; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, VI, 82; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 399-400; Zeylâî, *Nasbü'r-râye*, [baskı yeri yok] 1393/1973, M. Zâhid Kevserî'nin girişi, s. 57; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyûn*, II, 424-427; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 103; Sükeyne eş-Şihâbî, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, Dimaşk 1989, XIII, 131-132; Cezzâr, *Medâhilü'l-mu'ellifîn*, II, 984-985.

SELMAN BAŞARAN

İBN AHMER

(ابن أحمد)

Ebû'l-Hattâb Amr b. Ahmer
b. Amerred b. Ferrâs el-Bâhili
(ö. 75/694 civarı)

Muhadramûn şairlerinden.

Necid bölgesinde Yezbül dağı ve Kaâku' yöresinde yerleşmiş olan Bâhile kabilesinin Ferrâs koluna mensuptur. İbn Ahmer ve kabilesinin ne zaman müslüman olduğu konusunda kesin bilgi yoktur. 634 yılında Hz. Ebû Bekir tarafından Hâlid b. Velîd kumandasında Bizans'a karşı gönderilen ve Suriye'nin fethini gerçekleştiren orduda bulunduğu bilinmektedir (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, VIII, 233). Bir düşman askerinin attığı okla bir gözünü kaybettiği için "A'ver" lakabıyla da anılır (İbn Kuteybe, I, 356). İbn Ahmer bir şiirinde bu olayı anlatmış ve düşmanına lânetler yağdırırken kumandanı Hâlid b. Velîd'den övgüyle söz etmiştir. İbn Ahmer, kabilesinden bazı grupların Suriye, Horasan ve Basra taraflarına göç ettiği sırada veya Suriye'nin fethinden sonra Cezîre'ye yerleşmiştir.

Bir kasidesinde doksan yaşına bastığını, yakalandığı hastalığa doktorların çare bulamadığını, şifayı yalnız Allah'tan beklediğini anlatan İbn Ahmer'in (a.g.e., I, 356-357) bu ifadelerinden İslâm'ın zuhurundan on beş yıl önce doğduğu ve Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân ile (685-705) onun Medine valisi Yahyâ b. Hakem'e methiyeleri bulunduğuına göre (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, VIII, 233) onların zamanında ve 75 (694) yılı civarında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Merzûbânî'nin, Hz. Osman döneminde öldüğüne dair rivayeti (*el-Mu'cemü's-şu'arâ*, s. 214) doğru değildir.

Ebû Amr b. Alâ, Arap dilini düzgün konuşan Bâhile kabilesinde doğup yetişen İbn Ahmer'in üslûp bakımından başarılı bir şair olduğunu söyler (İbn Kuteybe, s. 357-358), Muhammed b. Habîb onu zamanının en önde gelen şairlerinden kabul eder (Âmidî, s. 37). İbn Sellâm el-Cumahî ise İbn Ahmer'e İslâm şairlerinin üçüncü tabakasında yer verir (*Fuḥūlû's-şu'arâ*, s. 580-581). Hz. Ömer, Osman, Ali, Abdülmelik b. Mervân, Nu'mân b. Beşîr, Yahyâ b. Hakem, Hâlid b. Velîd gibi halife, vali ve kumandanlarla Emevîler'in ileri gelenlerine kasideler yazan şair, Yezîd için nazmettiği yergi şiirinden dolayı onun takibine uğramış, ancak kaçarak hayatını kurtarabilmiştir. Hz. Ali'nin halife olmasından sonra ona hitaben yazdığı, kendisinden özür dileyen kasidesi onun Emevî taraftarı olduğunu göstermektedir.

Bazı beyit ve mısraları vecize, hikmet ve özlü söz niteliğinde olan İbn Ahmer'in şiirleri son derece fasih bulunduğu için başta Câhiz'in *el-Beyân*'ı ile *el-Hayevân*'ı, Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ı, İbn Kuteybe'nin *Uyûnü'l-aḥbâr*'ı ile *Edebü'l-kâtib*'i, Müberred'in *el-Muktedir*'i ile *el-Kâmil*'i olmak üzere lugat, gramer ve edebiyat kitaplarında 500'den fazla beyti örnek (şâhid) olarak zikredilmiştir. İbn Manzûr *Lisânü'l-'Arab*'da onun 200 kadar beytiyle istişhâd etmiştir. *el-Hamâse*'sinde en güzel şiir parçalarına yer veren Ebû Temmâm, İbn Ahmer'in şiirlerinden de seçmeler yapmıştır (A'lem eş-Şeneterî, II, 998-999). İbn Ahmer şiirlerinde Arap dilinde hiç rastlanmayan, Ârâmice veya Farsça kökenli olması muhtemel bazı garîb ve nâdir kelimeler kullandığı için edebiyat eleştirmenlerince tenkit edilmiştir. Bu sebeple İbn Cinnî *el-Ḥaşâ'iş*'inde (II, 21-23), "Sadece bir tek fasih Arap'tan rivayet edilen garîb ifadeler" başlığı altında onun bu nevi kelimelerini açıklamıştır. İbnü's-Şecerî ise *el-Emâli*'sinde (I, 207-227), iki bölümü (XXI. ve XXII. meclisler) İbn Ahmer'in bir kasidesinin şerhi-ne ayırmıştır.